

BÜLTEN

Kastamonu Üniversitesi İslâm Ekonomisi Uygulama ve Araştırma Merkezi Ocak-Şubat-Mart 2018

HZ. PEYGAMBER'İN DİLİNDEN TİCARET AHLAKI

Dr. Şemsettin Kırış*

İki Cihan Güneşi Efendimizin talim ve terbiyesi bütün bir topluma hatta beşeriyete yönelik bir talim ve terbiyedir. Saadet çağında küçük-büyük genç-yaşlı demeden herkes bu talim ve terbiyeden nasiplenmişlerdir. Köylüsünden şehirlisi-ne, çiftçisinden tüccarına varıncaya kadar herkes onun hikmet dolu ve adeta bir sedefin içindeki inci gibi parıldayan sözlerinden, buyruklarından kendine bir hisse çıkarmaya çalışmış, mekarim-i ahlak sahibi ideal bir toplum da bu şekilde doğmuştur. Kainatın Efendisi (s.a.) ahlakî bir düsturu veya prensibi ortaya koyarken tamamen hayatın gerçeklerinden hareket etmiştir. Vakia ne ise ona göre ve o durumda doğru olan hareket tarzının ne olması gerektiğini ortaya koymuştur. O (s.a.), hiçbir zaman bir hayal aleminde yaşamamış, insanlara bir ütopya sunmamış, gerçekleri olduğu gibi teşhis edip; dinin, hikmetin, akl-ı selîmin ve mekarim-i ahlakın gereği ne ise onu mübarek ağzından seslendirmiştir.

Şimdi Ashab-ı Kiramdan ticaretle meşgul olan bir sahabiden söz edeceğiz. Mekkeli muhacirlerden olan ve hicretten önce de sonra da ticaretle geçimini temin etmiş bulunan Kays bin Ebü Gareze el-Ğıfarî (r.a.), Rasûlullah'ın tacirlere yönelik üslubunu ve tavsiyelerini bakınız nasıl anlatıyor: Hicretten önce halk bizi simsarlar diye adlandırdı. Medine'de bir gün Rasûlullah (s.a.) bize uğradı ve bu isimden daha güzel bir isimle hitap ederek şöyle söyledi:

"Ey tacirler topluluğu, ticarete (genellikle) yalan ve yemin karışır, siz de ona sadakayı karıştırınız."¹

Fahr-i Kainatın ağzından bir inci tanesi gibi dökülen bu sözler ne muhteşem ve ne büyük hikmetlerle dolu. Rasûlullah (s.a.) bu sözleriyle ticaret ahlakının temelini atıyor. Ticaretin nasıl bir şey olduğunu biliyor. Allah Rasûlü, realiteden uzaklaşmış değil. "Ticarete yalan ve yemin karışır." diyor. Bu gerçeği tesbit ettikten sonra ferman buyuruyor "siz de sadaka karıştırın." diyor. Burada sadakanın anlamı, o kadar geniş ki müşteriye güler yüzle davranmadan tütün, tartarken üç beş gram fazla tartmaya ve hatta müşteri malı iade etmek istediği zaman gönül hoşluğu içinde, yüzünü hiç buruşturmadan kabul etmeye kadar çok çeşitli tutum ve davranışlar sadakanın şumulüne giriyor. Zaten Hazreti Peygamber "Her iyilik Sadakadır."² diye genel bir prensip koymuş. Alışverişte müşteriye sağlanan bütün kolaylıklar da elbette ki sadaka cümlesinden olması gerekiyor.

Bugün ticaretle meşgul olanlar Cenab-ı Peygamber (s.a.)'in ticaretle ilgili tavsiyelerini iyi okumalı, iyi anlamalı ve iyi uygulamalı. Rasûlullah'ın prensipleriyle gerçekten amel etseydik ümmet olarak da durumumuz içimize burukluk veren bir vaziyette olmazdı. Çünkü İslam'ın en iyi tebliğcisi dürüst ve güvenilir tüccardır. Tarih boyunca bu hep böyle olmuştur. Anadolu'nun müslümanlaşmasında güvenilir müslüman tacirlerin rolü büyüktür. Uzakdoğudaki milyonlarca müslüman kardeşimizin hidayetine de ilmi ile amel müslüman tacirlerimiz vesile olmuşlardır.

Ticaret olsun başka bir konu olsun herhangi bir konu ile ilgili Resûlullah'ın hadislerini sadece okuyuvermek yeterli değildir. Peygamber-i zîşanın o mübarek sözlerindeki terbiyevî ve hikemî tarafı tebarüz ettirmek ve bu hadisle amel etmenin bugünkü hayatımıza nasıl bir ahlakî muhteva getireceğini de göstermek gerekir. Meselâ Efendimiz (s.a.) buyurmuşlar ki "Allah alırken kolaylık gösteren, satarken kolaylık gösteren, öderken kolaylık gösteren ve borcunu isterken kolaylık gösteren kimseyi cennetine koymuştur."³

* Kastamonu Üni. İİBF Öğretim Üyesi

¹ Ebu Dâvûd, Büyü', 1; Tirmizî, Büyü', 4.

² Buhârî, Edeb 33; Müslim, Zekât, 52.

³ Tirmizî, Büyü', 74; Nesâî, Büyü', 104; İbn Mace, Ticârât, 28.

İşte size bir altın prensip, işte sizi cennete götürecektir bir üslup ve metod. Ticarî hayatın bütün bölümlerinde kolaylığı emretmiş Rasûlullah. Alırken, satarken, öderken ve borç isterken karşımızdakini de düşünmeliyiz. Bugün ticari hayatla ilgili bütün fırtınalar, boğuşmalar bu noktalarda olmuyor mu? Bugün hangi tüccarın ödemelerinde ve borç istemesinde takındığı tavır, çizdiği portre, Rasûlullah'ın cennete gireceğini müjdelediği örnek tacir portresine uyuyor? Bu prensip bugün uygulansa kötü mü olur. Bu prensip uygulandığı zaman yaptığımız ticaret bizim için bir hayır, bereket, dua ve sevap kazanma vesilesi olacak. Şimdiki gibi tereddüt, endişe, muğberiyet ve hatta azap vesilesi değil.

Fahr-i Kainat Efendimiz (s.a.) öyle büyük bir muallim ki onun mesajları çağlar üstü. Her konudaki buyrukları bugün bile geçerli olan ve mutlaka yapılması gereken şeyler. Çünkü O (s.a.) insan gerçeğinden ve insan psikolojisinden hareket etmiş. Hayatı topyekün olarak elbirliği ile kolaylaştırmayı ve güzelleştirmeyi öğretmiş insanlara. Edebi öğretmiş. Kalp huzurunu öğrettiği gibi ictimai huzurun da nasıl sağlanacağını öğretmiş. Çünkü insanların Allah'a huzur içinde yönelip ibadet edebilmeleri günlük hayatlarında da huzurlu olmalarına bağlı. İnsanı ruhen rahatsız edici olaylarla ya hiç karşılaşmamalı veya çok az karşılaşmalı. Bunu sağlayacak olan da Kur'an ve Sünnetten süzülmuş bulunan İslamî edepdir. İctimai huzur bunlara riayetle sağlanacaktır.

Rasûlullah (s.a.) ticaret hayatı ile ilgili altın bir prensibi de şöyle ferman buyuruyor: "Alışveriş yapan her iki taraf, akitten memnun kalmadıkça ayrılmasınlar."⁴

Kainatın Efendisi insanların iç huzuruna büyük önem veriyor. Akitten memnun kalmadıkça alışveriş tamamlanmamalı. Her iki tarafın da kalbinde bu konuda tereddüt olmamalı. İnsanın gönlü Cenab-ı Hakk'ın nazargâhı. Dünya orayı çok meşgul etmemeli. "Kalbine tereddüt veren şeyi bırak." buyurmuş Rasûlullah. O kalbin tereddütlerle geçirecek vakti yok. O kalp Allah'a yönelmeli ve huzuru O'na yaklaşımda bulmalı. Kur'an'da "Kalpler ancak Allah'ı anmakla mutmain olur."⁵ buyurulmuş. Rasûlullah da kalp huzuru ile ilgili öylesine güzel prensipler koymuş ki insan bunları okuduğu ya da dinlediği zaman Hazret-i Ebu Bekir gibi kendini tutamayıp "Ya Rasûlallah, eşhedü enneke le rasûlullah" (Ey Allah'ın Rasülü, şahadet ederim ki Sen gerçekten Allah'ın Rasülüsün) diyesi geliyor.

Diyelim ki alışveriş yaptık. Ancak sonradan insanlık hali alışverişimizden memnun kalmadık. Aldığımız malı geri vermek istiyoruz. Bunu yaparken belli bir gerekçemiz de yok. Aldığımız malı geri götürmenin ezikliği bizi rahatsız ediyor. İşte o zaman Rasûlullah'ın ticarethane sahiplerine yönelik bir başka tavsiyesi imdadımıza yetişiyor. Kainatın övünç kaynağı şöyle buyuruyor:

"Kim bir müslümanın alışverişi bozma talebini kabul ederse Allah onu düşürmez"⁶ (kimseye muhtaç etmez) Götürdüğümüz malı geri alan tüccar da Rasûlullah'ın bu buyruğu ile amel ettiği için sevap kazanıyor. Yaptığı bu davranış kendisi için sadaka yerine geçiyor.

Sadaka Rasûlullah'ın ticaret ahlakı ile ilgili olarak ifade buyurdukları ve içinde çok zengin manaların saklı bulunduğu bir anahtar terim. Sadaka öyle bir kavram ki çok derin bir ahlakî muhtevası var. Bu muhteva bir fakire verilen bir miktar paradan ibaret değil. Bu muhtevayı yukarıda kısmen açıklamaya çalıştık. Ticaret hayatı ile ilgili bize ışık tutacak bir başka İslamî terim de "bereket" kavramıdır. Rasûlullah hadislerinde birçok hususla ilgili bereketten söz etmiş. Ancak ticaretle ilgili bereketi sanki daha bir özenle vurgulamış. Sanki ticaretiniz bereketsiz olmasın diye özellikle uyarılmış. Bereketi nelerin gidereceğini efendimiz şöyle açıklamış: "Alıcı ve satıcı birbirinden ayrılınca dek muhayyerdiler. Ancak yalan söylerler ve gerçeği gizlerlerse bereket yok olur."⁷

Bir terim olarak bereket yalnızca maddi bir artış anlamına gelmiyor. Her şeyin bereketi olabilir. Hayatımızın da bereketi olabilir. Bereket bütün hayırların, iyiliklerin ve güzelliklerin toplanması, cem olması demektir. Dünyevi ve uhrevî işlerimiz yolunda gitmiyorsa suçu başkasında değil kendimizde aramalıyız. Sözlerimize yalan karışıp karışmadığına dikkat etmeliyiz. İşlerimize, sözlerimize ve her şeyimize yalan dolan değil sadaka ve bereket karışmalı. Müslümanın ticaret hayatı sadaka-bereket ekseninde olmalı. Hayatımızın bütün alanlarında Rasûlullah'ı kendimize tam olarak örnek edinmedikçe iflah olmamız ve bereketi yakalamamız mümkün değildir.

⁴ Ebu Dâvûd, Büyü', 53; Tirmizî, Büyü', 27.

⁵ er-Ra'd (13), 28.

⁶ Ebu Dâvûd, Büyü', 54; İbn Mâce, Ticârât 26.

⁷ Buhârî, Büyü', 19, 22, 42, 46; Müslim, Büyü', 47.